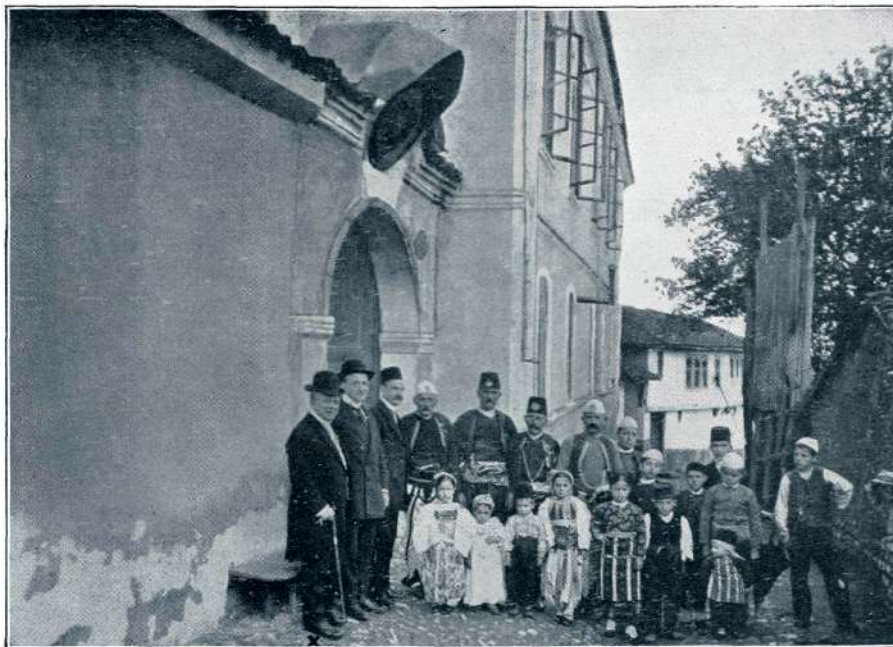

si jo je želel, pojavi prehitro in prelahko, da ga je včasih zapeljal učinek nenavadnih prizorov, da je vsled tega psihološka in stvarna motivacija nekoliko stopila v ozadje, vendar se je nemoogočega varoval. Prenagel se mi pa na vsak način zdi razvoj Epafrodita, dasi je zelo mičen in efekten. Kako pa je pisatelj znal tudi ob tako težavnih psiholoških problemih ostati v glavnem na višini, dokazuje II. poglavje druge knjige, kjer je Teodora najbolje pogojena, in značaj Azbadov, ki je kljub svojemu gizdalinstvu dober vojak, sin svojega časa. — Nositelj temeljne ideje je Iztok. Finžgarjeva ustvarjalna umetnost more tu poleg karakterja Uprave zaznamovati svoj največji uspeh, zlasti če pomislimo, da je prav pri tem bilo premagati največje težkoče, da avtor ni svojega junaka preko mere idealiziral. Avtor ni ne oškodoval velike zgodovinske misli svojega romana, ne razblinil izrazite individualnosti njene vtelesitve v Iztoku. To je bilo mogoče vsled tega, ker je Finžgar umel preobrat iz barbarskih okoliščin izrastlega mladega Slovena v samozavestnega, za višjo kulturo sprejemljivega in za velikimi cilji stremčega junaka zelo dobro motivirati. Politično in kulturno spoznanje, ki se je v Iztoku v Bizancu rodilo, je pisatelj na strani 123. v X. poglavju druge knjige, ki je eno najveličastnejših v celem delu, s tako krepkimi in celo zgodovino Slovanov poosebljajočimi besedami izrazil, da bi spadale odslej v vsako slovensko berilo in morejo služiti za enega najboljših pripomočkov pri nacionalni pedagogiki našega ljudstva. Poglavje XXII. v drugi knjigi, kjer Iztok preveri Ante o zavrtni politiki Bizanca, pa je v diplomatičnem oziru umetnina. Jako kočljiva snov je pri tem bila vloga krščanstva. Pisatelj je njegovo moč poosebil v značaju Irene, ki je poleg Ljubinice izmed vseh oseb najbolj idealizirana, kar seveda ni brez vseh težkoč. Posebno se to pozna pri nekaterih razgovorih med Ireno in Iztokom, ki tu pa tam kažejo preveč iskane manire; vendar je njen fini asketizem, ki je prav v oni dobi, morebiti celo ravno vsled propadanja obče kulture, rodil še vedno lepe sadove, zelo verjetno naslikan. Jako dobro je pisatelj pogodil, ker se glede verskega preobrata v Iztoku ni prav nič prenaglil — sicer pa zahteva tu in tudi v drugem oziru Finžgarjevo delo izpopolnitve s tretjim delom. Najboljše je glede dispozicije Iztokovega značaja za višje kulturne cilje in ideje XXI. poglavje druge knjige. — Radovan je tipičen slovanski goslar, dovtipen, bahav, dobronameran in praktičen, nič olepšan; v svoji prekanjeni divjosti je najbolj zadet Hun Tunjuš, in tisti prizor,

ko veli prerezati mehove, da kaznuje vino, ki mu je omamilo pamet, je v svojem originalnem realizmu eden najbolj učinkujočih. Svarun je oseba divinatoričnega pomena; včasih so njegovi govori preveč retorični. — Zgradba celega dela kaže mojstra dispozicije. — Lokalni kolorit je, kakor smo že omenili, izredno krepak, bizantinski milje, pa tudi stepa in Podonavje, zlasti v XXIII. poglavju druge knjige, sta predočena z izredno plastiko; želeli bi le bilo, da bi pisatelj tretje delo v tem oziru še izpopolnil na podlagi neposrednega študija onega zgodovinskega torišča. Nekaj samobitnega, glede česar ne bomo v slovenski literaturi našli enakovrstnega, je Finžgarjev jezik. Tako zvočnih epitetov in klasičnih primer je drugod zastoj iskali, realistično pripovedovanje je časih tako zaokroženo in stilistično izdelano, večkrat naravnost ritmično in tako blažozvočno, kakor bi brali epos

AVSTRIJSKI KONZUL PROCHAZKA
pred konzulatnim uradom v Prizrenu.

brez rim in vendar ima vsaka oseba svoj jezik. V podrobnosti se ne spuščam; veliko delo je treba presojati z velikega vidika. Čujemo, da se delo prestavlja; v vsej svoji lepoti ga bomo seveda le mi uživali in le Slovana bo mogel prav ogreti vzneseni domovinski duh, ki veje iz njega.

Fr. Terseglav.

Dr. K. Ozvald: **Srednješolska vzgoja**. Založil A. Gabršček. Gorica 1912. — Vedno več glasov se sliši v javnosti, ki zahtevajo reformo srednjega šolstva. In zdi se, da te zahteve niso povsem neopravičene. Splošno trdijo, da je srednja šola le učilnica, ni pa vzgojevalnica. Izobrazba duha ji je prvo, pozablja pa na izobrazbo srca. In vendar je srednješolska mladina v dobi kritičnega razvoja, zato tudi najbolj potrebna vzgoje. Druga hiba je, da dostikrat mladine ne presojajo po njenih individualnih sposobnostih in lastnostih, ampak postopajo z njo po šabloni. Vse je

uniformirano kakor pri vojaki. — Te slabe strani naših šol sploh — ne samo srednjih šol — je g. pisatelj v zgoraj navedeni knjižici prav živo popisal. Hvaležni smo mu, da je nanje opozoril prizadete kroge. Kar graja glede kazni v šoli, kar nasvetuje glede govorniških vaj, slov. šolskih nalog, je uvaževanja vredno. Strinjamo se tudi s pisateljem, ko obsoja težnje šole po tem, da bi napravila iz vsakega dijaka konverzacijski leksikon »en miniature«. S tem seveda ne plectiramo zato, naj se dijaki predpisanih predmetov napol ali prav malo uče. Nasprotno! Zahtevati moramo od učencev že iz tega ozira, da se vztrajno in temeljito uče, ker je to tudi velike pedagoške važnosti. Učenci se navadijo na izvrševanje dolžnosti, na stalen del, na izrabljanje časa itd. Vendar mislimo, da je večje

IMOVITA ČRNOGORKA.

važnosti, kakor kopica najbolj heterogenega znanja, to, da se učenci nauče metodičnega mišljenja, da spoznavajo dejansko življenje, stik med predmetom in življenjem. Kajti izkušnja kaže, da znanje le prerado izgine, metoda pa ostane. V tem oziru sta važna posebno dva predmeta: prirodoslovje in matematika. (94 str.) — V tem se strinjamo, da »to ni in ne more biti pravi cilj srednje šole, človeka samo po tem presojati, kaj zna v posameznih predmetih«. (38.) Kajti njen namen je mnogo širši, obsega tudi vzgojo mladine. Toda, kaj bodi cilj vzgoje, katera sredstva se naj uporabljajo, da vzgoja dosega svoj namen? V tem oziru dobimo v knjigi le napol jasne, deloma celo napačne odgovore. G. pisatelj postavi za cilj vzgoje načelo: iz učenčeve osebe ustvariti osebnost. (40.) Torej osebnost! To je pa tako širok in nejasen pojem, da si a priori o njem težko ustvarimo jasno

sliko. K osebnosti spada po naziranju modernih izrazita individualnost in samobitnost, strogo uveljavljanje individualnih posebnosti. »Osebnost je to, česar nimam z nikomer skupno,« pravi E. Key. Do gotove meje je poudarjanje individualnosti v osebnosti opravičeno, in g. pisatelj ima gotovo prav, če zahteva, da mora biti vzgoja individualna (28, 30). Seveda ni pa vse individualno na človeku tudi dobro in vredno, da se goji in razvija. Načelo modernih, da naj se osebnost javlja v tem, da se uveljavlja povsod z vsemi svojimi nagnjenji, ne oziraje se na npravna pravila in socialne običaje, je gotovo obsodbe vredno in vede v praksi do najhujših posledic. Zato pa tudi pisatelj korigira pojem in ga rabi — se zdi vsaj — v Kantovem zmislu kot ideal npravnega človeka (39, 40). Seveda zopet nastane vprašanje: Kaj pa je ideal npravnega človeka? po katerih dobrinah mora človek težiti, da ustvari v sebi ideal npravnega človeka? Za načelno rešitev problema osebnosti je torej, kakor razvidno, merodajno svetovno naziranje. Zadnjo besedo ima v tem oziru etika. Pisatelj je pa prišel tukaj z moderno etiko v precep. Ne on, ne ona ne vesta povedati nič gotovega o cilju človekovem. Na to vprašanje, pravi, se še ne more danes jasno odgovoriti. »Kajti, število vrednot od časa do časa narašča ter se z ugotovitvijo nove vrednote lahko premakne prednostno razmerje med sedanjim.« (21, 23.) Pa tudi spoznane višje vrednote ne morejo služiti za stalna in uspešna npravna pravila, ker jim manjka najvažnejšega etičnega faktorja: dolžnosti (str. 21). Od spoznanja samega pa je še daleč do dejanja. — Pisatelj torej ne pozna stalnih npravnih načel, ki bi služila za zvezde vodnice pri vzgoji. Če pa ni stalnih načel in ne določene cilja, je pa težko govoriti o npravni vzgoji in o vzgoji popolnega človeka ali »celih ljudi, ki so za visoko šolo življenja pripravljani z vsemi najplemenitejšimi močmi svoje osebe.« (38). Treniranje volje in težilnih zmožnosti sploh, na kar ravno pisatelj kot pristaš volontristične šole stavi glavni akcent (p. 44—90), samo po sebi ni zmožno ustvariti velikih npravnih osebnosti. Gotovo mora vsak pedagog tudi težilne zmožnosti gojenčeve zainteresirati za npravstveni ideal. Ekonomija dejanja kaže, da do dejanja sploh ne pride, če težilne zmožnosti, v prvi vrsti volja, ne vzljubijo predmeta dejanja. Vendar je čisto pogrešeno, če kdo trdi, da ima čuvstvanje pri oblikovanju osebnosti principat (str. 72). Že stari so rekli: nil volitum, nisi cognitum. Tudi tisto »intencionalno čustvo, ki človeka naperi proti cilju« (str. 18), se more javiti šele tedaj, ko je um spoznal v cilju dobro, ki je prikladna človekovim nagonom. Vrhutega so te zmožnosti slepe zmožnosti, zato ne morejo nikdar nadomestiti jasnih načel. Strasti dobro služijo, a slabo gospodarijo, pravi pregovor. Če hočemo, da se človek vname za npravni ideal, ga mora najprej v vsej lepoti spoznati. In kolikor bolj osvoji spoznanje duha, toliko močnejše bo tudi teženje po spoznanem cilju. Te načelne jasnosti pogrešamo najbolj v knjigi. Če pisatelj toži, da šole dandanes splošno le podpoprečne ljudi vzgajajo, se nikar ne čudimo. Ali ne manjka mladini znanja in zmisla za velike etične resnice, resnice o zmislu in cilju življenja? Ker tukaj ni jasnosti — ne na eno, ne na drugo stran glede obeh nasprotujočih si svetovnih naziranj — tudi ni močnih osebnosti. Brez dvoma je osebnost delo svobodne volje človekove. A volja more edino v jas-

nih nrvnih načelih zajemati nagibe za trajno nrvno stremljenje. Najboljši pripomoček, da si človek pridobi močno nrvno voljo, je krščanska askeza. Askeza pa ni drugega kakor praktična krščanska etika, ki vsebuje najsilnejše motive v sebi in je obenem čudovito jasna v sredstvih, ki vodijo do — popolnega človeka.

Dr. Fr. K.

Zabavna knjižnica. XXIV. zvezek. — Izdala Slovenska Matica. — Vsebina tega zvezka je značilna za literarno sušo, ki je nastopila po rodovitnih letih naše moderne. Lahova povest o mojstru Robi je prva priča za to. On spada v tisto široko vrsto naših pisateljev, ki so kljub mnogim besedam napravili strašno majhno pot v samem sebi, česar vidni pojav je zgovornost o vsem mogočem namesto konkretnih činov. Povest, če hočemo, novela se končuje kot Ezopova ali Lessingova basen z lepo »moralo«: »Eh' er singt und eh' er aufhört, — muß der Dichter leben.« V veliki večini slučajev sem opazil, da se takozvano življenje pojmuje jako preprosto in tudi tukaj ni drugače. Mojster Roba je obupan nad svojo nezmožnostjo umetniškega ustvarjanja, zato ga pisatelj pošlje v idiličen gradič, kjer »zaživi« ob g. Sabini, se zaljubi v gospodično markizo in občuti solze mlade Ute. »Tako je mojster Roba živel, da je potem lahko dovršil velika dela, ki jih je prej zamudil s svojim »premišljanjem.« — Mojster Roba naj bi bil simbol nove umetnosti, ki bi premagala prehod in nastopila pot k bogovom antike. Privoščimo mu vse najboljše, ali po pravici povedano, to ni antika, to so sanje, besede o antiki. Sploh so osebe samo figure, risane brez globlje intuicije in brez življenja. Naravnost banalna je ona alegorija o Robovem življenju, dasi ne tajim, da ni v noveli tudi dobro občutenih, v umerjenem slogu risanih prizorov; a kdor hoče klicati antiko v življenje in umetnost, mora kaj več podati. — Premk ne nastopa v svoji črtici »Madež« s tolikimi pretenzijami. Učiteljico Anko — bila bi tudi lahko šivilja ali kontoristinja, — peče »madež«, da uide svojemu ženinu, ki jo že dolgo idealno ljubi. Na vsak način je lepo od nje, »da ga ne mara goljufati« — marsikomu izmed bralcev se bo tudi smilila —, a take povesti so pisali pri nas že v Glasnikovi dobi. — Milčinski je priobčil poleg avtobiografij mladih zanikarnežev v popoboljševalnici, ki se kljub temu, da nimajo literarnega namena, z zanimivostjo bero; tudi novela Zločinci, kjer je podobnemu materialu dal literarno lice. Problem ni nov, a za svojo osebo, »bi ne mogel povedati«, kako bi ga rešil: Major Trn je kriv, da utone pijanec, ki bi bil vstanu uničiti vse življenje mlade družinice, ko se je komaj otrsela njegove more. Zgodba je odeta s kritiko na licemerno družbo, ki sodi človeka po tem, če ga je zalotila katerikrat roka postave, ali ne. Cela novela je ilustracija za neko misel in kot taka šele v drugi vrsti literarnega značaja. Milčinski pa ne razdira praznih besed, zato je njegovo pripovedovanje zanimivo.

Dr. Š.

F. M. Dostojevski: Zapiski iz mrtvega doma. Prevel V. Levstik. Ljubljana 1912. Izdala Slovenska Matica. — Pravijo, da to delo Dostojevskega ni umetniško dovršeno, vendar je tu več njemu lastnega kot koder si bodi drugod, vrlin in pomanjkljivosti. Dostojevskega imenujejo realista ali naturalista, toda pri tem je pomniti, da se je ruski naturalizem neodvisno od francoskega razvil. Pri poslednjem je metoda opažanja

bolj kemično znanstvena, a pri Dostojevskem deluje globoka intuicija umetnika. Zato predočuje osebe, kot jih je videl, in ne kakih simbolov ali izmučenih tvorb domišljije, a predvsem ga zanima duševna uganka vsakega človeka in njena tajna pot. Po dnevih literarne slave je bil obsojen v trdnjavski zapor v Sibiriji, kjer je moral v okovih živeti med potepuhi, morilci in razbojniki. Samo delo ga je rešilo, da ni zblaznel pod to duševno depresijo. Z vso navdušenostjo je trl alabaster ali odmetaval sneg, čeravno ga je jetniška družba zaničevala, ker ni bil njim enak. Njegovi prijatelji so mu vse pokradli, celo zadnjo last, biblijo, in vendar vidi v vseh teh zavrženih predvsem človeka, »ki ni slabši od onega tam v svobodi.« »Treba je povedati vso resnico,« pravi, »ti ljudje so

MOHAMEDANKA IZ SKADRA.

bili najdarovitejši, najsilnejši ljudje vsega našega ruskega naroda.« Vso dolgo vrsto postav nam predoči, od ovaduha do človeka, ki se je popolnoma izčistil v religiji, od tatara do plemiča, od človeka z dušo osemletnega dečka do takega, ki ga je sama volja, ki celo v verigah prenaša knuto v soglasju sam s seboj. V vseh je spoznal ljudi, zato se mu zdi, da mora imeti ruska družba nekaj gnilega na sebi, ker se naslaja z mučenjem človeka. Zločin mu je le nekaj nedostatek narave, a zakonodaja tira takega človeka še v zlobnost. A daleč mu je ono površno umevanje Scribeja in Dumasa, ki pravita, da je družba sama kriva vseh zločincev (str. 188). Nikjer ni blebetavih obtožb, a z grozo čutimo, kakor bi se pridušeni val vrgel, da udari ono družbo, ki ima v rokah usodo naroda. Saj Dostojevski je videl za njegovo živalsko naturo tudi globino njegovega nežnega čuvstvovanja,